
ISSN 2410-2725

ҮЛКЕН АЛТАЙ ӘЛЕМІ
халықаралық ғылыми журнал

МИР БОЛЬШОГО АЛТАЯ
международный научный журнал

WORLD OF THE GREAT ALTAI
international research journal

Журнал үш айда бір рет шығады
Журнал выходит один раз в три месяца
The journal is published once in three months

2 (4.1) 2016

Бас редакторы – Халықаралық редакциялық кеңес төрағасы
Ердембеков Б.А.

Томның жауапты редакторы
З.С.Самашев

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:
*Жанбосинова А.С. (бас редактордың орынбасары),
Казбекова А.Т., Қариев Е.М., Рякова Е.Г., Савчук Е.В., Чжан Е.Е.*

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
*Абжанов Х.М. (Қазақстан), Аксенова В. (Германия), Алексеев А.Н. (Қазақстан),
Аманжолова Д.А. (Ресей), Байдаров Е.Ұ. (Қазақстан), Ван Чжунгчен (ҚХР), Гусева Н.В. (Қазақстан),
Джонг Кван Ким (Оңтүстік Корея), Демчик Е.В. (Ресей), Давлетов Т. (Түркия),
Жаң Динжин (ҚХР), Жапаров А.З. (Қырғызстан), Иванов А.В. (Ресей), Камалов А.К. (Қазақстан),
Каримов Б.Р. (Өзбекстан), Ларуэль М. (Франция), Лысенко Ю.А. (Ресей), Модоров Н.С. (Ресей),
Наваанзоч Х. Цэдэв (Моңғолия), Пужоль К. (Франция), Самашев З.С. (Қазақстан), Сағиқызы А. (Қазақстан),
Ташагил А. (Түркия), Төлеубаев Ә.Т. (Қазақстан), Финке П. (Швейцария), Шабаль П. (Франция), Шадманов
К.Б. (Узбекистан), Шишин М.Ю. (Ресей).*

Главный редактор – председатель Международного редакционного совета
Ердембеков Б.А.

Ответственный редактор тома
Самашев З.С.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:
*Жанбосинова А.С. (заместитель главного редактора),
Казбекова А.Т., Кариев Е.М., Рякова Е.Г., Савчук Е.В., Чжан Е.Е.*

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:
*Абжанов Х.М. (Казахстан), Аксенова В. (Германия), Алексеев А.Н. (Казахстан),
Аманжолова Д.А. (Россия), Байдаров Е.У. (Казахстан), Ван Чжунгчен (КНР), Гусева Н.В. (Казахстан),
Джонг Кван Ким (Южная Корея), Демчик Е.В. (Россия), Давлетов Т. (Турция),
Жан Динжин (КНР), Жапаров А.З. (Кыргызстан), Иванов А.В. (Россия), Камалов А.К. (Казахстан),
Каримов Б.Р. (Узбекистан), Ларуэль М. (Франция), Лысенко Ю.А. (Россия), Модоров Н.С. (Россия),
Наваанзоч Х. Цэдэв (Монголия), Пужоль К. (Франция), Самашев З.С. (Казахстан), Сағиқызы А. (Казахстан),
Ташагил А. (Турция), Төлеубаев А.Т. (Казахстан), Финке П. (Швейцария), Шабаль П. (Франция),
Шадманов К.Б. (Узбекистан), Шишин М.Ю. (Россия)*

Editor in Chief – chairman of the International Editorial Board
Erdembekov B.A.

Executive editor of the tom
Samashev Z.S.

EDITORIAL BOARD:
*Zhanbosinova A.S. (deputy editor)
Chzhan Y.Y., Kariev E.M., Kazbekova A.T., Ryakova Y.G., Savchuk Y.V.,*

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:
*Abzhanov H.M. (Kazakhstan), Alexeenko A.N. (Kazakhstan), Amanzholova D.A. (Russia), Axyonova V. (Germany),
Baydarov E.U. (Kazakhstan), Chabal P. (France), Davletov T. (Turkey), Demchik E.V. (Russia),
Finke P. (Switzerland), Guseva N.V. (Kazakhstan), Ivanov A.V. (Russia), Jong Kwan Kim (South Korea),
Kamalov A.K. (Kazakhstan), Karimov B.R. (Uzbekistan), Laruell M. (France), Lysenko Yu.A. (Russia),
Modorov N.S. (Russia), Navaanzoch H. Tsedev (Mongolia), Pujol K. (France), Samashev Z.S. (Kazakhstan),
Sagikyzy A. (Kazakhstan), Shishin M.Yu. (Russia), Shodmonov Q.B. (Uzbekistan), Tasagil A. (Turkey),
Toleubaev A.T. (Kazakhstan), Wang Zhongchen (China), Zhang Dingjing (China), Zhaparov A.Z. (Kyrgyzstan)*

Меншік иесі: «Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны
Собственник: Республиканское государственное предприятие на праве хозяйственного ведения «Восточно-Казахстанский государственный университет имени Сарсена Аманжолова»
Owner: Republican state enterprise on the right of business «Sarsen Amanzholov East-Kazakhstan State University»

Мазмұны – Содержание – The Content

Шығарылымының жауапты редакторының алғы сөзі Приветственное слово ответственного редактора Welcome word of executive editor of the issue	643
Таймагамбетов Ж.К. Шығыс Қазақстан палеолитінің жаңа ескерткіштері Таймагамбетов Ж.К. Новые памятники палеолита Восточного Казахстана Taimagambetov Zh.K. New sites of Paleolithic Age in East Kazakhstan	646
Ермолаева А.С., Ермоленко Л.Н. Ертістері ерте көшпелілер дәуірінің қонысы Ермолаева А.С., Ермоленко Л.Н. Поселение эпохи ранних кочевников на Иртыше Yermolayeva A.S., Yermolenko L.N. Settlement of the early nomads on the Irtysh	654
Мерц В.К. Шығыс Қазақстанда жаңадан табылған сеймин-турбин пышағының бас-қондырмасы Мерц В.К. Новая находка наверхия сейминско-турбинского ножа из Восточного Казахстана Mertz V.K. A new find of a sculptural finial of a seima-turbino knife in the Eastern Kazakhstan	673
Гончаров А. Кейінгі қола дәуіріндегі Қазақстан тұрғындарының металлды пайдалану ерекшеліктері Гончаров А. Особенности использования металла населением Казахстана в эпоху поздней бронзы Goncharov A. Features of metal use by the people of Kazakhstan in the Late Bronze Age	679
Төлеубаев Ә.Т. Шілікті «алтын адамының» киімі сақ-скиф әлемінің киім-кешектері хақында Төлеубаев А.Т. Костюм шиликтинского «золотого человека» в контексте одежды сако-скифского мира Toleubayev A.T. The garment of the Shilikty «golden man» in the context of clothing of the Saka-Scythian world	689
Омаров Ғ.Қ. Шығыс Қазақстанның Майемер мәдениеті Омаров Г.К. Майемерская культура Восточного Казахстана Omarov Gh.K. Mayemer culture of East Kazakhstan	711
Самашев З.С., Боковенко Н., Чотбаев А., Қариев Е.М. Еуразия далалары Ұлы Шеңберінің сақ және скифтерінің мәдениеті Самашев З.С., Боковенко Н., Чотбаев А., Қариев Е.М. Культура саков и скифов Великого Пояса Евразийских степей Samashev Z.S., Bokovenko N., Chotbaev A., Kariev E.M. The culture of Saks and Scythians of the Great Belt of Eurasian steppes	719
Веселовская Е.В., Балыева Т.С. Қазақстан тарихының бет әлпеттері Веселовская Е.В., Балыева Т.С. История Казахстана в лицах Veselovskaya E.V., Baluyeva T.S. History of Kazakhstan in the people	737

Подушкин А.Н. Қаңлылардың өнері және діни наным-сенімдері: Оғам шатқалынан (Оңтүстік Қазақстан) табылған адамтекес бейнені сараптау және талдау	
Подушкин А.Н. Искусство и религиозные верования Кангюй: к анализу и интерпретации антропоморфного изображения из урочища Угам (Южный Казахстан)	
Podushkin A.N. Kangyuy art and religious beliefs: to the analysis and interpretation of the anthropomorphic image of the Ugam tract (South Kazakhstan)	751
Жүнісханов А. Семей өңірінің археологиялық зерттелу тарихынан	
Жунисханов А. Из истории археологического изучения Семипалатинского края	
Zhuniskhanov A. From the history of the Semipalatinsk region archaeological study	766
Ақпараттық хат «Үлкен Алтай Әлемі» – 2017	
Информационное письмо «Мир Большого Алтая» – 2017	
Newsletter «World of Great Altai» – 2017	774
Мақалалардың көрнекі материалдары	
Иллюстративные материалы к статьям	
Illustration material to the article	777

**«Ежелгі және ортағасырлық Еуразияның мәдени-тарихи үрдістері
контекстінде Алтай археологиясы» шығарылымының жауапты
редакторының алғы сөзі**

Құрметті әріптестер!

«Үлкен Алтай әлемі» халықаралық ғылыми журналының төртінші санының бірінші томы Алтай және Шығыс Қазақстан археологиясына арналған. Өңірдің жетекші басылымдарының бірінде Алтай таулы жүйесінде ежелгі заманнан қазіргі күнге дейін орын алған этноәлеуметтік мәдени үрдістерге жарық төгу және мәдениет дамуының серпінін көрсетіп, Орталық Азияның ұлы кеңістіктерін көнеден бері мекен еткен халықтардың мәдени жетістіктерінің ықпалдастығы мен өзара құндыландыру құбылыстарын жариялау ойының өзі ерекше назарға және қолдауға ие болуы тиіс.

«Үлкен Алтай» термині бір кездері кеңестік геология ғылымында кеңінен пайдаланған. Алтай таулы жүйесіелдерінің географиялық номенклатурасында, соныңішінде, Ресей Федерациясында, қазір «Ресейлік Алтай» термині қолданылады («Ресей империясының Азиаттық иелігі» түсінігі құрамында «Орыс Алтайы» бұрынғы империялық терминінің орнына). Ресей географтарымен ғылыми айналымға енгізілген «Моңғол Алтайы» термині қазір аталған таулы жүйе бөлігінің егеменді Моңғолия мемлекеті аумағында орналасқандығын білдіреді. Жақындағана туындаған «Қытай Алтайы» және «Қазақ Алтайы» терминдері, «Ресей Алтайы» және «Моңғол Алтайы» географиялық номенклатурасы сияқты сол аталмыш мағынаға ие.

Зерттеушілер, ежелгі заманда және орта ғасырларда орын алған тарихи және көші-қон мәселелері бүкіл Орталық Азияны, Еуразия даласының кеңірек барлық «Хинган-Карпат тікбұрышын» қамтығандығын және қазіргі ұлттық-мемлекеттік шекараның тар шеңберіне сай еместігін әрине жақсы түсінеді.

Бірақ, сан алуан елдер зерттеушілерінің мақсаттары және міндеттері, әдістемелік принциптері, ғылыми зерттеулер парадигмасы сәйкес келмеуі мүмкін. Ұқсасоқиғалар мен фактілер әр түрлі түсіндірілуі немесе түсінуді күрделендір етін әр түрлі терминдермен және түсініктермен анықталуы мүмкін.

Әр түрлі елдердің зерттеушілеріне диалог пен пікір-талас үшін, жалпы міндеттерді шешуде жақын көзқарастарды өндеуде ашық алаң болып табылатын Халықаралық журнал беттерінде тарих және мәдениет мәселелерін қарастыру, жалпы адамзаттық құндылықтарды зерттеуде олардың жігерінің бірігуіне ықпалдасады. Үлкен Алтай халықтарының әр түрлі тарихи кезеңдерінде құрылған әр басқа мәдениеттер арасын біріктіруші ортақтықты табу қажет.

Журнал беттерінде археологиялық ізденістер материалдарын жариялау адамның өткенін және атап айтқанда, оның табиғи-экологиялық ортаға бейімделу механизмдерінің спецификасын зерттеуге ықпал ететіні сөзсіз.

Осыған байланысты басылымға өзіне жүктелген маңызды тарихи миссияны одан әрі табысты орындауын және барлық авторларға шығармашылық жетістіктер тілейміз.

*Құрметпен,
томның жауапты редакторы З.С.Самашев*

**Приветственное слово ответственного редактора выпуска
«Археология Алтая в контексте культурно-исторических процессов
древней и средневековой Евразии»**

Уважаемые коллеги!

Первый том четвертого номера международного научного журнала «Мир Большого Алтая» посвящен археологии Алтая и Восточного Казахстана. Сама идея освещения на страницах одного из ведущих региональных изданий этносоциокультурных процессов, происходивших в пределах Алтайской горной системы с незапамятных времен до наших дней и стремление показать динамику культурогенеза и, главное, взаимодействия и взаимообогащения культурных достижений народов, издревле населяющих великие просторы Центральной Азии, заслуживает особого внимания и поддержки.

Термин «Большой Алтай», когда-то широко использовался в советской геологической науке. В географической номенклатуре стран Алтайской горной системы, в частности, Российской Федерации, сейчас применяется термин «Российский Алтай» (вместо прежнего имперского термина «Русский Алтай», в составе понятия «Азиатские владения Российской империи»). Термин «Монгольский Алтай», введенный в научный оборот российскими географами, используется сейчас в значении нахождения части этой горной системы на территории суверенного государства Монголия. Термины «Китайский Алтай» и «Казахский Алтай», возникшие относительно недавно, применяются в том же ключе, что и географические номенклатуры «Российский Алтай» и «Монгольский Алтай».

Естественно, исследователи прекрасно понимают, что исторические и миграционные процессы, происходившие в древности и в средние века, охватывали всю Центральную Азию, шире – весь «Хингано-Карпатский прямоугольник» Евразийских степей, и не вписываются в узкие рамки современных национально-государственных границ. Однако, методические принципы, парадигмы научного поиска, цели и задачи у исследователей разных стран могут и не совпадать. Одни и те же события и факты могут быть интерпретированы по-разному или же определены разными терминами и понятиями, что усложняет понимание. Освещение проблем истории и культуры на страницах международного журнала, являющегося открытой площадкой для диалога и дискуссии, выработки близких подходов к решению общих задач исследователями из разных стран, способствует объединению их доброй воли в изучении общечеловеческих ценностей. Необходимо найти общее, объединяющее между совершенно разными культурами, созданными в различные исторические периоды народами Большого Алтая.

Публикация материала археологических изысканий на страницах журнала, безусловно, станет вкладом в изучение прошлого человека и, в частности, специфики механизмов его адаптации к природно-экологической нише.

В этой связи хотелось бы пожелать изданию дальнейшего успешного выполнения возложенной на него важной исторической миссии и творческих достижений всем авторам.

*С уважением,
ответственный редактор тома З.С.Самашев*

**Welcome word of executive editor of the issue
«The archaeology of the Altai in the context of cultural and historical
processes of ancient and medieval Eurasia»**

Dear colleagues!

The first volume of the fourth issue of International Scientific Journal «World of Great Altai» is dedicated to the archeology of the Altai and Eastern Kazakhstan. The idea of lighting on the pages of one of the leading regional journals the ethnic and socio-cultural processes taking place within the Altai mountain system from ancient time to the present days, the desire to show the dynamics of cultural genesis and, most importantly, interaction and mutual enrichment of the cultural achievements of the peoples, living in the great Central Asian expanse long time ago deserves special attention and support.

The term «Great Altai», was once widely used in the Soviet geological science. In the geographical nomenclature of countries in the Altai mountain system, in particular the Russian Federation, the term «Russian Altai» is currently used (instead of the old imperial term «the Altai of Russia», as part of the concept of «Asian possessions of the Russian Empire»). The term «Mongolian Altai», introduced into scientific circulation by Russian geographers, is now used to mean the part of the mountain system on the territory of Mongolia sovereign state. The terms «Chinese Altai» and «Kazakh Altai», which appeared relatively recently, are used in the same vein as the geographic nomenclatures of «Russian Altai» and «Mongolian Altai».

Of course, researchers are well aware that historical and migration processes that took place in ancient times and the Middle Ages, covered the whole of Central Asia, wider - the whole «Hinggan-Carpathian rectangle» of the Eurasian steppes, and do not fit into the narrow confines of the modern nation-state borders. However, the methodological principles of scientific research paradigms, goals and objectives of researchers from different countries cannot be the same. The same events and facts can be interpreted in different ways, or identified by different terms and concepts that make understanding more complicated. Lighting the problems of history and culture on the pages of International Journal, which is an open platform for dialogue and discussion, development of close approaches to address common challenges by researchers from different countries, contributes to the unification of their goodwill in the study of human values. It is necessary to find the common, unifying very different cultures, created in different historical periods by the peoples of Great Altai.

The publication of materials of archaeological research in the Journal will, of course, contribute to the study of the people's past and, in particular, the specific nature of their adaptation mechanisms to natural and ecological niche.

In this regard, I would like to wish the Journal further successful fulfillment of its important historical mission and creative achievements to all the authors.

*Sincerely,
executive editor of the tom Z.S.Samashev*